

לא שימשה אטו שימשה בכתם

ר' משה טוביאנה

א. הקדמה

בגמרא במסכת נידה¹ פסקו האמוראים, שאשה הפולטת שכבת זרע בתוך ימי ספירת שבעה נקיים לזיבתה, סתרה את ספירתה. וכן פסקו הראשונים, וביאר הב"י שקיי"ל כחכמים במסכת שבת, הסוברים שאשה פולטת שכבת זרע שש עונות לאחר שימושה. ולכן להלכה, אשה ששימשה – תמתין שש עונות שלמות לפני שתתחיל למנות שבעה נקיים. וכן פסקו רוב הראשונים.

בהמשך דבריו, מביא הב"י שתי חומרות שהוסיף תרומת הדשן² על הדין הזה: א. לדבריו, יתכן שאשה תשמש בביה"ש ותסבור שעדיין יום הוא, וממילא תתחיל למנות את שש העונות מהלילה הקרוב. אבל אולי בעצם זמן שימושה היה כבר לילה, וצריכה למנות שש עונות רק מהבוקר. בגלל חשש זה, גזר על כל אשה שתערוך בדיקת הפסק טהרה רק ביום החמישי לתחילת ראייתה, ותתחיל שבעה נקיים ביום השישי. כלומר, בעצם בעל תרומת הדשן הוסיף יום אחד המתנה עד תחילת הנקיים. ב. בנוסף לכך, לדעת תרומת הדשן לא רק אשה ששימשה לאחרונה צריכה להמתין עד תחילת ספירתה, אלא גוזרים לא שימשה אטו שימשה, ולכן כל אשה הרואה דם – צריכה להמתין חמישה ימים עד לספירה, ולהתחילה ביום השישי מהיום בו התחילה לראות.

---

¹ מב.

² סימן רמה.

ב. פסיקת הש"ע והרמ"א

הש"ע³ פסק כשיטתו בבית יוסף, שמספיק להמתין ארבעה ימים מזמן התשמיש, וכן שכל זה רק כשימשה, ואשה שלא שימשה בארבעת הימים האחרונים – אינה צריכה להמתין כלל.

והרמ"א פסק כתרומת הדשן להמתין חמישה ימים, וכן שאין חילוק בין שמשה ללא שמשה. הוסיף הרמ"א:

וכל אשה שרואה אפילו כתם, צריכה להמתין חמישה ימים (סמ"ג ותרומה).

מפשט דבריו עולה שהוא מביא חומרא נוספת, שגם אשה שרק מצאה כתם ולא ראתה ראיית דם ממש - צריכה המתנה חמישה ימים לפני תחילת הספירה. אמנם, לא מובן בדבריו האם דין זה של כתם נכון רק לאשה ששימשה, או שמא גם בזה גוזרים לא שימשה אטו שימשה, והחומרא תהיה תקפה בכל אשה⁴.

ג. שיטת הדרישה והט"ז

הדרישה⁵ העיר על דברי תרומת הדשן, שחומרת לא שמשה אטו שמשה קיימת גם בכתם. וכן פסק הט"ז⁶, והוסיף שזו גם דעת הרמ"א.

ד. שיטת האחרונים בדברי הש"ך

הש"ך⁷ חלק על דעת הדרישה והט"ז, וכתב שבכתם לא גזרינן לא שימשה אטו שימשה, ואם לא שמשה וראתה כתם אינה צריכה המתנה כלל, ותתחיל מיד לספור ז' נקיים.

הש"ך הוכיח את דבריו בדברי הרמ"א, מעצם העובדה שאת דין הכתם כתב הרמ"א רק בסוף הסעיף, ואילו את החומרא של לא שימשה אטו שימשה כתב מוקדם יותר.

³ יורה דעה סימן קצו סעיף יא.

⁴ יש גרסאות בהם מופיע דין זה בדברי הש"ע עצמו – "ואפילו לא ראתה, רק מצאה כתם", ונחלקו האם אלו אכן דברי הש"ע, או שזו רק שיטת הרמ"א.

⁵ טור סימן קצו.

⁶ סק"ח.

⁷ סקכ"א.

מסידור זה הבין הש"ך, שרק בראייה ממש תתקיים הגזרה בלא שימשה לדעת הרמ"א, ולא בכתם⁸. אמנם, בסוף דבריו הביא הש"ך את דברי העטרת זהב, וכתב:

יש שכתבו, שכל אשה אפילו רואה כתם כחרדל (הש"ך מגיה 'או טיפת דם כחרדל', שהרי בכתם צריך כגריס ועוד), בין שמשה בין לא שמשה – צריכה להמתין... וכן נוהגין.

בעקבות מילותיו האחרונות של הש"ך – "וכן נוהגין", פסק בתורת השלמים⁹ שהש"ך חזר בו ופסק למעשה כעטרת זהב, להחמיר שאפילו בכתם תמתין 5 ימים בין שמשה בין לא שמשה. אבל רוב האחרונים¹⁰ חלקו על תורת השלמים, וכתבו שהש"ך אכן פסק שיש לחלק בין שמשה ללא שמשה בכתם כמו שאכן נראה מעיקר דבריו, וששתי מילותיו האחרונות "וכן נוהגין", הן המשך הציטוט מדברי העטרת זהב, ואינן נכונות להלכה לדעת הש"ך עצמו.

ה. ביאור שיטת העטרת זהב

בדברי חמודות¹¹ העיר על דברי העטרת זהב שכתב "וכל אישה אפי' רואה כתם כחרדל", שאין דיני כתמים בכתם בגודל חרדל, כיון שהוא פחות מגריס. ולכן אולי התכוון העטרת זהב לפסוק כשיטת הרמב"ם¹², שהמוצאת כתם על בשרה טמאה אפילו אם הוא קטן מגריס, ורק בכתם שעל בגדיה טהורה עד כגריס ועוד.

נראה שהדברי חמודות הבין בדעת העטרת זהב, שהחומרא של לא שימשה אטו שימשה בכתמים לעניין המתנה חמישה ימים, קיימת דווקא בכתם שעל בשרה, ולא בכתם הנמצא על בגדיה של האשה. ע"פ דברים אלו, דייק התוספת אהל¹³ בלשון הדברי חמודות, שכל חומרת לא שימשה אטו שימשה קיימת רק בכתם על הבשר, אך בכתם שעל הבגד חומרא זו אינה קיימת, ותוכל לספור מיד ז' נקיים בלי המתנה כלל. אך חזר בו וכתב שלא יתכן לומר כך, כיון שבדיני כתמים העטרת זהב עצמו¹⁴ פסק כנגד הרמב"ם, וסבר שגם כתם שעל בשרה טהור בפחות מכגריס ועוד.

⁸ עיין באר היטב סק"ב.

⁹ סק"ט.

¹⁰ סדרי טהרה, חוות דעת, דגול מרבבה, ועוד.

¹¹ על הרא"ש בפרק ד סימן ב.

¹² הלכות איסורי ביאה פ"ט הלכה ו.

¹³ סימן קצו סעיף יא פסקה ג.

¹⁴ יורה דעה סימן קצ סעיפים ו, ח.

מלבד דחייתו של התוספת אהל אפשר להביא דחיה נוספת, שאפילו אם העטרת זהב כן היה סובר כרמב"ם לעניין כתם שעל הבשר, עדיין כל החילוק בין כתם שעל בשרה לכתם שעל בגדה הוא רק בענין תליה במאכולת, שהרמב"ם לא חש למאכולות על הבשר ולכן מטמא בכתם שעל הבשר אם גודלו פחות מגריס. אמנם, כל שאר הקולות שיש בכתם שעל בגדה קיימים גם בכתם שעל בשרה (תליה, וכו'), וכמו כן כל החומרות קיימות בשני סוגי הכתמים, ולכן אם החמיר העטרת זהב בכתם שעל בשרה שלא יהיה בו חילוק בין שימשה ללא שימשה שתצטרך להמתין קודם הספירה, על כורחו מוכרח הוא להחמיר כך גם בכתם שעל בגדה, ואינו יכול לחלק ביניהם בעניין זה.

הרב קוק בשו"ת דעת כהן¹⁵ מפרש אחרת את דברי העטרת זהב. בתחילת דבריו מביא הרב את דברי העטרת זהב בצירוף הגהת הש"ך, שאמר שיש לגרוס בדברי העטרת זהב "או טיפת דם כחרדל, ולא "כתם כחרדל". על דברי הש"ך מקשה הרב שתי קושיות: א. אין נראה לעקור את כל תורת העטרת זהב. ב. ע"פ הגהת הש"ך קשים דברי העטרת זהב, שהרי אם הביא העטרת זהב בתחילה את חידושו לעניין כתם ("ראתה כתם") שהוא מדרבנן, שבכל זאת מחמירים בו להצריך חמישה ימי המתנה לפני שבעת הנקיים, מדוע הוצרך הוא לכתוב גם על ראיית טיפת דם ("או טיפת דם כחרדל" - ע"פ תקונו של הש"ך) שהיא מטמאת את האישה מדאורייתא את אותה חומרא, והרי הדברים נלמדים מקל וחומר.

ולכן מחדש הרב בדברי העטרת זהב, שבכמה מקומות בספרו כשכתב את המילה "כתם" היתה כוונתו לראיה ממש או לכל הפחות לכתם שעל עד בדיקה שנחשב לראיה מדאורייתא (או לספק דאורייתא). לדוגמא, בדין דם הנמצא במי רגליים¹⁶, כתב העטרת זהב "כתם בהשתנה", אף ששם מדובר ודאי בדם ממש. ולכן גם כאן יש להסביר, שהעטרת זהב עסק בכתם הנמצא על עד בדיקה, ולא בכתם רגיל.

להלכה, מסיק הרב קוק כדעת הש"ך ע"פ רוב האחרונים, שבכתם יש לחלק בין אשה ששימשה שהיא ממתנה חמישה ימים, ולבין אשה שלא שימשה לאחרונה – שאינה צריכה להמתין כלל.

התוספת אהל הביא את חידושו של הרב קוק, והוסיף שמהסבר זה בשיטת העטרת זהב, עולה שהעטרת זהב כלל לא דיבר על כתמים בנוגע לחומרא של לא שימשה אטו שימשה, וממילא אפשר לחדש שלעטרת זהב באמת אין חילוק ואפי' כשימשה

¹⁵ סימן פ.

¹⁶ יורה דעה סימן קצא סעיף א.

לא תמתין כלל קודם ספירת ז' נקיים. בנוסף לכך, התוספת אהל מכניס את החידוש הזה גם בדברי הרמ"א עצמו. הרמ"א היה רבו של העטרת זהב, והעטרת זהב בספרו היה מעתיק פעמים רבות את פסקי רבו. כאן כתב הרמ"א:

וכל אישה אפ"י רואה כתם...

ביטוי זה של רואה כתם אינו קיים בדברי הרמ"א בכל דיני כתמים, ולכן אפשר לומר שגם הרמ"א כאן לא התכוון לכתם רגיל אלא לראיית כתם, דהיינו כתם שנמצא על עד (בדיקה פנימית). וע"פ זה יוצא, שאפילו הרמ"א עצמו סבור שלאחר ראיית כתמים רגילים המטמאים רק מדרבנן, אינה צריכה ימי המתנה כלל, אפילו אם שימשה. אכן זהו חידוש מופלא, אך לא נפסק בשום מקום בשיטת הרמ"א הלכה למעשה, להתיר שלא להמתין אפילו אם שימשה. חידוש זה אכן חולק על שיטות הראשונים (סמ"ג ותרומה) שהם מקור שיטתו של הרמ"א.

ו. סיכום השיטות בדעת הרמ"א

1. שיטת הט"ז והדרישה – כפשט דברי הרמ"א, אישה שראתה כתם תמתין חמישה ימים לפני ספירת הנקיים, בין שימשה ובין לא שימשה. וכן פסק תורת השלמים בדברי הש"ך.
2. שיטת הש"ך ע"פ רוב האחרונים – אישה שראתה כתם, אם שמשה תמתין חמישה ימים, ואם לא שמשה תוכל מיד להפסיק בטהרה ולספור שבעה נקיים.
3. חידוש התוספת אהל בדברי העטרת זהב – אישה שראתה כתם יכולה לספור שבעה נקיים מיד, בין שימשה ובין לא שימשה.

ז. יישוב השיטות עם דברי הרמ"א בהלכות כתמים

בהלכות כתמים פסק השו"ע¹⁷, שאישה שראתה כתם צריכה הפסק טהרה ושבעה נקיים. הוסיף הרמ"א:

כאילו ראתה ודאי, ועיין לקמן סימן קצ"ו.

¹⁷ יורה דעה סימן קצ"א.

וכתב על כך בבאר הגולה, שכוונת הרמ"א שדינה כראייה ודאית לעניין המתנת חמישה ימים. וכן נראה שמפרש הגר"א את דברי הרמ"א, וזה כדעת הט"ז והדרישה שראינו לעיל.

לדעת הש"ך יש להסביר, שהרמ"א כתב כאן רק באופן כללי שדין כתם הוא כדין ראייה, אבל את כל הפרטים כתב בסימן קצ"ו, דהיינו שלא כל כתם דינו כראייה גמורה, ואם ראתה כתם ולא שימשה אינה צריכה ימי המתנה כלל.

העטרת זהב כתב בסימן זה בהלכות כתמים, שההשוואה בין כתם לראיה גמורה היא ביחס להצרכת ז' נקיים חוץ מיום מציאת הדם או הכתם, אך אין זה נוגע להמתנת הימים קודם הספירה, וביחס להלכה זו כן יתקיים חילוק בין ראייה לכתם, כמבואר לעיל. ממילא, על פי זה ניתן ליישב גם את שיטת התוספת אוהל – שרק בעניין הימים של הספירה השוו ביניהם, אבל בהמתנת חמישה ימים יש חילוק בין ראייה לכתם.

ח. פוסקי זמננו – הלכה למעשה

גם להלכה למעשה, נחלקו הפוסקים כיום בדיון זה:

1. **דרכי טהרה**¹⁸ – פסק כרמ"א ולא כשו"ע, והוסיף שיש מחלוקת בהבנת הרמ"א, כמו שראינו, ופסק למעשה כשיטה הראשונה לחומרא, שגם בכתם אין חילוק ובין ראתה בין לא ראתה תמתין חמישה ימים לפני ספירת שבעה נקיים.
2. **תורת הטהרה**¹⁹ – פסק כשו"ע, ולכן בראיה רק כשימשה צריכה להמתין, אבל בלא שימשה לא. והמתנה תהיה ארבעה ימים בלבד. ובכתם, מעיקר הדין אפילו אם שימשה לא תצטרך להמתין כלל, אך הוסיף שטוב להחמיר בכתם כשימשה, וכן להמתין ארבעה ימים קודם הספירה.
3. **חוט שני**²⁰, **טהרת בת ישראל**²¹ – אשה שנטמאה מחמת כתם, אינה מונה שבעה נקיים אלא לאחר המתנה ה' ימים, ואח"כ פוסקת בטהרה וסופרת ז' נקיים. ואין חילוק בין שימשה ללא שימשה.

¹⁸ לרב מרדכי אליהו זצ"ל, פרק יד סעיף כה.

¹⁹ לרב דוד יוסף, ופוסק ע"פ אביו שליט"א בספר טהרת הבית עמ' תכו – תעט.

²⁰ סימן קצו סעיף יא סק"ג וסקט"ו.

²¹ טהרת בת ישראל, פרק ג סעיף ד.